

Egyetemi könyvtár új szerepben

A cikk egy különös jelenségre keres magyarázatot. Az *Ohio Egyetem Természet- és Mérnöktudományi Könyvtárában (Science and Engineering Library = SEL)* két egymásnak ellentmondani látszó tendenciára lettek figyelmesek: egyfelől növekszik a könyvtárlátogatások száma, másfelől egyre kevesebben veszik igénybe a hagyományos könyvtári szolgáltatásokat (helyben olvasás, kölcsönzés, fénymásolás). Az eleinte informális jellegű megfigyeléseket a statisztikai számok is alátámasztották. A vizsgált nyolc esztendőben (1998–2006) növekvő tendenciát mutató könyvtárlátogatások számának éves átlaga 631 950, míg a helyben olvasás 83, a fénymásolás 80 százalékos visszaesést mutat. Ha nem is ilyen mértékben, de ugyancsak megcsappant a könyvkölcsönzések száma. A könyvtárlátogatásokéhoz hasonló (növekvő) tendenciát mutatnak ugyanakkor az elektronikusan hozzáférhető dokumentumok használatára vonatkozó statisztikák.

A kép egészéhez érdemes számba venni, kik a SEL tipikus használói, valamint mik a tipikus használói szokások. Ebben egy 2006-os felmérés eredményeire támaszkodhatunk, amelyből kiderül: a vizsgálatba bevont 725 könyvtárlátogató 96 százaléka hallgató, 52 százaléka a természet- és mérnöktudományokban érdekelt, 12 százalék pedig az üzletudományban. Ami a használatot illeti: a többség (58%) egyéni tanulás céljából látogatott el a SEL-be, őket követi a valamilyen kutatást folytatók (15%), valamint a csoportos tanulásban részt vevők (14%) csoportja. A könyvtári géphasználat tipikus kategóriái között az interneten való szörfözés, az e-mailek olvasása/írása, a szemináriumi dolgozat készítése és az egyetemi információs rendszer használata voltak a leginkább jellemző tevékenységek.

A hagyományos könyvtári szolgáltatások használatának visszaesése nem egyedi tendencia Észak-Amerika-szerte, ugyanakkor nem szükségszerűen párosul a könyvtárlátogatások számának megnövekedésével. Utóbbi – a szakirodalom szerint –

általában egy könyvtár renoválásához, szolgáltatásai megújításához, attraktívabbá válásához köthető. Minderről a SEL esetében nem volt szó. A cikk szerzői különböző lehetséges okokat fogalmaztak meg a vázolt jelenség magyarázatára.

A könyvtárlátogatások számának növekedése elsősorban azzal magyarázható, hogy a SEL a kampusz egy közkedvelt, ebből kifolyólag forgalmas pontján található. Szintén ez az oka, hogy az egyetem könyvtárai közül a SEL szolgál az online igényelt dokumentumok felvevőhelyeként. Az egyedi, 24 órás nyitva tartásnak köszönhető, hogy a könyvtárlátogatók jelentős hányada más fakultások hallgatóiból kerül ki, jóllehet ezek a karok maguk is működtetik saját tudományági könyvtáraikat.

A látogatói növekedést ugyancsak jelentős mértékben segíti elő a könyvtár nagy befogadóképessége. A tágas olvasóterem mellett kilenc csoportos tanulásra alkalmas terem található. Az olvasói ülőhelyek száma ötszáz. A tény, hogy a felhasználók 87 százaléka tanulás vagy kutatás céljából érkezik a könyvtárba, és kevésbé a hagyományos könyvtári szolgáltatások miatt, jól rávilágít a könyvtárak új szerepkörére.

További tényezők: a könyvtár számítógépes felszereltsége, a vezeték nélküli internethasználat megvalósítása, valamint az egyetemi könyvtár és az informatikai igazgatóság együttműködése révén létrejött új szervezeti egység (Digital Union) működtetése, mely utóbbi egyebek mellett segítséget nyújt a diákoknak a multimédiás prezentációik összeállításában. A könyvtár-látogatottságot az is ösztönözhetette, hogy 2005 szeptemberétől – némi kikötésekkel – engedélyezték az étel- és ital fogyasztást a könyvtár területén. Az olvasói létszám fokozásához az is hozzájárult, hogy külön terem bocsátottak rendelkezésre a matematikai tárgyú előkészítő órák és workshopok tartására, helyben használatra elérhetővé tették az egyetemi tankönyveket, valamint, hogy nőtt az egyetemre beiratkozott hallgatók száma.

A dokumentumok helyben használatának csökkenése több, elsősorban a technológia fejlődéséből eredeztethető változással hozható összefüggésbe. Az *Ohio Állami Egyetem* könyvtárában már harminc éve van online katalógus. A kölcsönzésre kiválasztott dokumentumok megrendelése eleinte telefonon, a kilencvenes évek elejétől interneten keresztül történik.

1994–1995 óta lehetséges az online folyóiratok cikkeinek teljes szövegű letöltése az *OhioLINK* rendszeren keresztül. A teljes szöveggel elérhető folyóiratcikkek számának és a linkfeloldók tökéletesedésének következtében 2005-ben államszerte közel 13 millió cikkletöltést regisztráltak. Mindezzel, az elektronikus folyóiratok megjelenésével párhuzamosan csökkent az olvasóterem-használat, valamint az igényelt fénymásolatok száma. Sokatmondó, hogy a fénymásoló helyiségek átalakítása, a készülékek áthelyezése semmiféle válaszreakciót nem váltott ki az olvasókból.

Hozzájárult a helyben használat csökkenéséhez az elektronikus könyvcsomagok megjelenése, valamint a társadalom „guglizálódása”. Utóbbi azt jelenti, hogy a felhasználók hajlamosak a nyomtatott verzió helyett az elektronikusot választani, például az online hozzáférhető referenzművek esetén.

A könyvkölcsönzés apadása ugyancsak elsősorban az elektronikus hozzáférhetőség térnyerésének a következménye. Olybá tűnik, tanulmányai során a hallgatóság nagyrészt az egyetemi információs rendszerben található elektronikus (szöveges és multimédiás) tartalmakra támaszkodik. A felmérések tanúsága szerint ugyanakkor az olvasói szokások megváltozása, az elektronikus tartalmak előnyben részesítése egyáltalában nem hatott negatívan a hallgatók olvasási készségére.

A látogatottságot tovább befolyásolhatja pozitív irányban az egyetem központi könyvtárának, a *Thompson Memorial* könyvtárnak az időszakos bezárása. A renoválás idejére a könyvtár gyűjteményét és szolgáltatásait két külön épületbe helyezték át, amelyek közül az egyik az elhelyezkedése és 24 órás nyitva tartása okán amúgy is népszerű SEL mellett, attól mintegy 550 méternyire található. Egyéb, várhatóan jótékony hatású té-

nyezők: kávézó kialakítása az épületben; a Digital Union szervezeti egység kibővítése; egy high-tech felszereltségű oktató stúdió létrehozása; újabb terem átadása tutoriálok és workshopok tartására; új ülőhelyek kialakítása az alig használt folyóiratok és könyvek külső raktárba való kihelyezése nyomán. Tervezik továbbá, hogy újabb, speciálisan a csoportos tanulást-kutatást lehetővé tevő termeket adnak át, valamint további, az egyéni és a csoportos munkát is támogató számítógépes erőforrásokat szereznek be.

A helyben használat további csökkenését eredményezheti a dokumentumok – fentebb említett – külső raktárhelyiségbe való kihelyezése. A tanulásra alkalmas tér növelésével ugyancsak csökken a polcokon böngészhető könyvek száma. A folyamatot tovább erősítheti, ha az online katalógus új elemekkel, az internetes könyvruházak oldalaiéhoz hasonló szolgáltatásokkal bővül: könyvborítók, teljes szöveges elérésű dokumentumok kapcsolódnak közvetlenül a rekordokhoz. Ez által az online böngészés még inkább átveszi a könyvespolcok hagyományos böngészésének szerepét. Az internethasználat elterjedése, a társadalom már fentebb említett „guglizálódása” szintén tovább csökkenti a helyben használatot, amiként a mobil számítógépes eszközök (laptopok, kézi számítógépek) népszerűsége is, amely ugyanakkor a könyvtár-látogatottság csökkenéséhez is vezethet. Ezekkel a tendenciákkal, valamint az elektronikus dokumentumok elszaporodásával együtt tovább csappan a kölcsönzések száma.

A statisztikákkal alátámasztott tendenciák tehát a használói szokások változásáról tanúskodnak. A SEL példája azt mutatja, hogy az olvasók nem a hagyományos szolgáltatások miatt keresik fel a könyvtárat, hanem hogy alkalmas környezetet találjanak a tanuláshoz-kutatáshoz. A könyvtári vezetőknek mindezek figyelembe vételével érdemes kialakítani stratégiáikat, hogy a könyvtár olyan intézménnyé váljon, amely meglehetősen rugalmassággal képes a változó szerepkörhöz igazodni.

/OPPERMAN, Bill V.: New roles for an academic library: current measurements. = New Library World, 109. köt. 11–12. sz. 2008. p. 559–573./

(Dancs Szabolcs)